

Бурдін В.М.

доктор юридичних наук, професор кафедри кримінального права і кримінології Львівського національного університету імені Івана Франка

Burdin V.M.

Doctor of Law, Professor of Chair of Criminal Law and Criminology of Lviv National University named after I.Franko

ОКРЕМІ ПИТАННЯ ЗВІЛЬНЕННЯ ВІД ВІДБУВАННЯ ПОКАРАННЯ

В чинному КК України існує ціла низка кримінально-правових норм, які передбачають можливість звільнення особи від відбування призначеного їй покарання. Підстави такого звільнення у всіх випадках різні, проте так чи інакше але наявні спільні істотні ознаки у всіх цих видах звільнення дозволяють стверджувати про існування як самостійного інституту, так і окремої форми кримінальної відповідальності. Такою спільною істотною ознакою є те, що засуджена до певного виду покарання особа звільняється від його реального відбування і по суті уникає застосування до себе правообмежень, які входять до змісту покарання. В цій доповіді я спробую розглянути окремі проблеми, які безпосередньо стосуються звільнення від відбування покарання у зв'язку із закінченням строків давності виконання обвинувального вироку. Нормативне регулювання вказаного виду звільнення здійснюється безпосередньо в ст. 80 КК України, у якій встановлені імперативні строки, сплив яких, є безумовною підставою для звільнення засудженого від відбування призначеного йому покарання.

Правова природа вказаного виду звільнення від відбування призначеного покарання зумовлюється одностороннім обов'язком держави примусово реалізувати через спеціально уповноваженні нею органи призначене особі покарання протягом певних строків. Особа, засуджена до певного виду покарання, не несе правового обов'язку застосовувати правообмеження, які входять до його змісту, сама до себе – це виключна одностороння компетенція спеціальних державних органів, які виконують покарання. Водночас очевидним є і той факт, що особа, засуджена до певного виду покарання, не може перебувати в потенційному очікуванні виконання покарання все життя. Жодна форма кримінальної відповідальності не повинна пожиттєво таврувати особу і виключати можливість її

повернення до повноцінного життя. Єдиним винятком у цьому відношенні може бути покарання у виді довічного позбавлення волі. Проте з урахуванням можливості помилування таких осіб і заміни їм довічного позбавлення волі на позбавлення волі на певний строк і це покарання фактично не виключає можливість ресоціалізації засудженого. Саме тому цілком логічно, що реалізація обов'язку держави виконати покарання, призначене засудженому, обмежується імперативними строками, спливу яких припиняє існуючі між державою і засудженою особою кримінальні правовідносини, а отже унеможливорює і виконання покарання.

Цілком логічним у цьому відношенні є і положення, передбачене в ч. 3 ст. 80 КК України, щодо зупинення перебігу строку давності у випадку, якщо засуджений ухиляється від відбування покарання. У цих випадках перебіг давності відновлюється з дня з'явлення засудженого для відбування покарання або з дня його затримання. У цьому разі строки давності, передбачені пунктами 1-3 частини першої цієї статті, подвоюються. Вказане положення обумовлюється тим, що держава втрачає право на виконання призначеного засудженому покарання лише у тих випадках, коли засуджений своєю поведінкою не перешкоджав законній процедурі його виконання. Крім того, в ч. 4 ст. 80 КК України передбачено положення про те, що перебіг давності переривається, якщо до закінчення строків, зазначених у частинах першій та третій цієї статті, засуджений вчинить новий середньої тяжкості, тяжкий або особливо тяжкий злочин. Обчислення давності в цьому випадку починається з дня вчинення нового злочину.

Таким чином, для правильного вирішення питання про кримінальну відповідальність засудженого, якому призначений певний вид покарання, але який не виконувався протягом певного періоду необхідно вирішити три пов'язаних між собою питання:

- чи закінчився (спливу) строк давності виконання обвинувального вироку суду, яким особу було засуджено до певного покарання ?
- чи не вчинив засуджений нового злочину, який би міг перервати строк давності виконання обвинувального вироку суду?
- чи засуджений не ухилявся від відбування призначеного йому покарання, що є підставою для зупинення спливу відповідних строків давності?

Для більшої конкретики наведу приклад конкретної кримінальної справи щодо засудженого Особа 1. У квітні 2011 року його було засуджено за вчинення злочину, передбаченого ч. 2 ст. 342 КК, до штрафу. Проте у період з 18 по 20 грудня 2014 року він вчинив крадіжку. Суд першої ін-

станції призначив покарання за сукупністю вироків з урахуванням того, що покарання за перший злочин так і залишилося невиконаним. Згодом вирок був підтверджений як апеляційною, так і касаційними інстанціями.

Перш за все, треба відзначити, що незважаючи на те, що злочин, за який Особа 1 було засуджено до штрафу, був вчинений ним у період дії КК 1960 року, питання про застосування давності виконання обвинувального вироку суду повинно вирішуватися на підставі КК 2001 року з огляду на те, що його положення пом'якшують кримінально-правове становище засудженого, порівняно з КК 1960 року, а отже мають зворотню дію у часі. Як випливало з матеріалів справи, обвинувальний вирок щодо Особа 1 набрав законної сили 5 квітня 2011 року. Другий злочин (крадіжка) був вчинений ним у період з 18 по 20 грудня 2014 року. Таким чином, з дня набрання вироком законної сили щодо засудження Особа 1 за ч. 2 ст. 342 КК 1960 року до дня вчинення наступного злочину пройшло більше трьох років. Відповідно до п. 1, ч. 1 ст. 80 КК України особа звільняється від відбування покарання, якщо з дня набрання чинності обвинувальним вироком його не було виконано протягом двох років у разі засудження до покарання менш суворого, ніж обмеження волі. Таким чином, суто формальне обчислення строків давності, передбачених в ст. 80 КК України, дозволяє позитивно вирішити питання про можливість звільнення Особа 1 від відбування призначеного йому покарання у виді штрафу.

Даючи відповідь на друге питання, треба відзначити, що у справі були відсутні данні, які би свідчили про те, що засудженим протягом строку давності був вчинений новий середньої тяжкості, тяжкий чи особливо тяжкий злочин. Отже, формальних підстав для переривання строку давності не було.

В справі сторонами кримінального провадження по різному вирішувалося питання про те, чи поведінка засудженого давала підстави свідчити про те, що він ухилився від відбування покарання у виді штрафу. Позитивна відповідь на це питання дала підстави судам усіх інстанцій призначити засудженому покарання за правилами про сукупність вироків. Щодо вказаного питання треба відзначити, що внаслідок змін як до КК України, так і до КВК України в частині, яка стосується процедури виконання покарання у виді штрафу, процедура його сплати, а також органи виконання змінювалися після засудження Особа 1 до штрафу. Спершу примусове виконання штрафу належало до відання виконавчої служби. Згодом Законом від 15 листопада 2011 року "Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо гуманізації відповідальності за правопорушення у сфері господарської діяльності" було передбачено, що

у випадку несплати засудженим штрафу, призначеного як основне покарання, він замінюється судом на інші види покарання у тому числі і позбавлення волі. При цьому питання про органи примусового виконання цього покарання на сьогодні взагалі не вирішується в КВК України.

Разом з тим, на мою думку, вирішення питання про те, які органи і в якій процедурі (послідовності) протягом строку давності виконання обвинувального вироку суду повинні були примусово виконувати покарання у виді штрафу щодо засудженого Особа 1 не має концептуального значення для даної кримінальної справи. Адже справа у тому, що ухилення від відбування покарання як підстава для зупинення строків давності виконання обвинувального вироку суду є особливим юридичним фактом. Особливість цього факту полягає у тому, що питання про його встановлення може бути вирішено лише одним суб'єктом – судом. Адже відповідно до ч. 1 ст. 389 КК України ухилення від відбування покарання у виді штрафу є злочином. Що ж стосується такого роду юридичних фактів, то у законодавстві регламентована чітка процедура їх встановлення. Так, зокрема, відповідно до ч. 1 ст. 62 Конституції України особа вважається невинуватою у вчиненні злочину і не може бути піддана кримінальному покаранню, доки її вину не буде доведено в законному порядку і встановлено обвинувальним вироком суду. Очевидно, що це конституційне положення стосується не лише застосування покарання але й інших юридичних наслідків, які випливають з факту вчинення особою злочину. Таким чином, до набрання законної сили обвинувальним вироком суду, яким особа буде визнана винною в ухиленні від відбування покарання, питання про зупинення строків давності виконання обвинувального вироку суду вирішувати неправомірно. До того ж очевидним є той факт, що проста несплата засудженим протягом місячного строку суми штрафу сама по собі ще не свідчить про ухилення його від відбування цього покарання.

Burdin V.M. Separate questions of releasing of punishment

In operating Criminal code of Ukraine there is quite a few criminally legal norms that envisage possibility of liberation of person from serving awarded punishment to her. The grounds of such liberation in all cases are different, however in any case but there are general substantial signs in all these types of liberation allow to assert about existence of both independent institute and separate form of criminal responsibility.

Legal nature of the indicated type of release from serving awarded punishment is predetermined by the one-sided duty of the state force to realize through specially authority by her organs it is appointed to the face of punishment during certain terms. A person convict to the certain type of punishment does not carry a legal duty to apply

a right limitations that is included in his maintenance, to itself is the exceptional one-sided competence of the special public organs that execute punishment.

Not a single form of criminal responsibility must for the term of life brand a person and eliminate possibility of her return to full life. By an only exception in this relation there can be punishment in the type of life imprisonment. However taking into account possibility of forgiveness of such persons and replacement to them of life imprisonment on imprisonment on a certain term and this punishment actually does not eliminate possibility of resocialization of convict. For this reason fully logically, that realization of duty of the state to execute the punishment appointed to convict is limited to the imperative terms, sailed away stops that existing between the state and convict person criminal legal relationships, and thus implementation of punishment is impossible.

Keywords: punishment, releasing of punishment